

KRIMINĀLATBILDĪBAS PAR NAIDA IZRAISĪŠANU LATVIJĀ VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA UN NĀKOTNES PERSPEKTĪVAS

THE HISTORICAL DEVELOPMENT AND FUTURE PERSPECTIVES OF CRIMINAL LIABILITY FOR INCITEMENT TO HATRED IN LATVIA

Ēriks Treļs, *Dr. iur.*

Valsts policijas koledžas docents

Ilze Sokolovska, *Mg. iur., Mg. sc. pol.*

Valsts policijas koledžas docente

Summary

On 25 September 2014, in Latvia, amendments were made to the Criminal Law, which improved the regulatory framework in relation to the hate crimes. The application of Criminal Law Sections 78 and 150 over the last decade indicates deficiencies in the regulatory framework. The aim of the article is to analyse the regulatory framework governing accountability for hate crimes, identify potential issues, and propose solutions to address them.

Atslēgvārdi: nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana, Krimināllikuma 78. pants, sociālā naida un nesaticības izraisīšana, Krimināllikuma 150. pants, atbildību pastiprinoši apstākļi

Keywords: triggering of national, ethnic and racial hatred, the Criminal Law Section 78, incitement of social hatred and enmity, the Criminal Law Section 150, aggravating circumstances

Ievads

Jēdziens “naida noziegumi” nav nostiprināts Latvijas normatīvajā regulējumā. Parasti, lietojot šo jēdzienu, to attiecina uz Krimināllikuma 78. pantu “Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana” un 150. pantu “Sociālā naida un nesaticības izraisīšana”. Krimināllikuma 78. pants paredz atbildību “par darbību, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu”, bet 150. pants – “par darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma, vecuma, invaliditātes vai jebkuru citu pazīmju dēļ, ja ar to radīts būtisks kaitējums”.¹

¹ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [30.12.2023. red.].

Nozīmīgie grozījumi minētajos pantos veikti 2014. gada 25. septembrī, kad likumdevējs piešķīra Krimināllikuma 150. pantam pilnīgi jaunu redakciju un papildināja Krimināllikuma 78. panta dispozīciju, paredzot atbildību par reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu.² Tikpat svarīgi grozījumi Krimināllikumā veikti 2021. gada 6. jūlijā, kad likumdevējs papildināja Krimināllikuma 48. panta “Atbildību pastipriņošie apstākļi” pirmajā daļā paredzēto apstākļu uzskaitījumu, nosakot, ka par atbildību pastipriņošu var atzīt apstākli, ka “noziedzīgs nodarījums izdarīts rasistisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu vai sociālā naida dēļ”³.

Pētot Krimināllikuma 78. pantā un 150. pantā paredzētos nodarījumus, būtu lietderīgi pievērsties arī krimināltiesiskā regulējuma vēsturiskajai attīstībai. Autori, neierobežojoties ar minēto normu vēsturisko interpretāciju, analizēs arī normatīvo regulējumu, kas pastāvēja Latvijā starpkaru periodā. Jāatzīmē, ka arī tolaik naida noziegumi kā atsevišķa kategorija netika definēti. 1933. gada 24. aprīlī pieņemtais Sodu likums paredzēja atbildību par nodarījumiem, kas vērsti pret ticīgiem kā grupu.⁴ Iespējamās līdzības ar mūsdienu normatīvo regulējumu bija šā Sodu likuma 108. panta otrajai daļai, kas paredzēja atbildību par naida kūdišanu starp atsevišķām iedzīvotāju daļām.⁵

Analizējot statistikas datus par normatīvā regulējuma piemērošanu pēdējos desmit gados – no 2014. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 1. janvārim –, konstatēts, ka acīmredzami pieaudzis kriminālprocesu skaits, kuri uzsākti Krimināllikuma 78. panta kārtībā. Iekšlietu ministrijas Informācijas centra dati liecina, ka šajā periodā pēc Krimināllikuma 78. panta tika uzsākti 88 kriminālprocesi (2014. gadā – 8; 2015. gadā – 10; 2016. gadā – 6; 2017. gadā – 1; 2018. gadā – 7, 2019. gadā – 5; 2020. gadā – 5; 2021. gadā – 4; 2022. gadā – 32; 2023. gadā – 10) un pēc Krimināllikuma 150. panta (pēc 2014. gada 25. septembra) – 34 kriminālprocesi (2015. gadā – 1; 2016. gadā – 5; 2017. gadā – 2; 2018. gadā – 0; 2019. gadā – 2; 2020. gadā – 11; 2021. gadā – 6; 2022. gadā – 6; 2023. gadā – 1).⁶

Valsts policija ikgadējā pārskatā ir informējusi sabiedrību, ka 2023. gadā valstī kopumā reģistrēti 2133 notikumi, kas saistīti ar Krievijas īstenoto karu Ukrainā vai ar Ukrainas pilsoņiem, tai skaitā 581 notikums, kas saistīts ar militāro agresiju un totalitāro režīmu slavinošiem simboliem, 138 notikumi, kas vērsti pret Ukrainas pilsoņu īpašumu (bez naida nozieguma pazīmēm), 10 naida nodarījumi pret Ukrainas pilsoņiem, 83 notikumi, kuros Ukrainas pilsoņi cietuši no fiziskas vardarbības (bez naida nozieguma pazīmēm), 22 notikumi, kas saistīti ar Ukrainas karogu (zādzība, bojāšana u. c.), 160 notikumi, kur Ukrainas pilsoņi bija pārbaudāmās personas, 1021 citi notikumi (piemēram, ceļu satiksmes pārkāpumi) un 27 notikumi pie diplomātiskajiem objektiem, pieminekļiem, piemiņas un apbedījuma vietām.⁷

² Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 25.09.2014. [29.10.2014. red.].

³ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 06.07.2021. [05.08.2021. red.].

⁴ 1933. gada 24. aprīļa Sodu likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem. Rīga: [Haralds Neverževskis], [2016], 100. lpp.

⁵ Turpat, 44. lpp.

⁶ Kriminālā statistika. Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <https://www.ic.iem.gov.lv/lv/kriminala-statistika> [aplūkots 15.02.2024.] Par 2023. gadu – nepublicētie dati.

⁷ Valsts policijas 2023. gada pārskats. Pieejams: <https://www.vp.gov.lv/lv/media/20313/download?attachment> [aplūkots 07.03.2024.].

Analizējot statistikas datus, var novērot Krimināllikuma 78. pantā paredzēto nodarījumu skaita ievērojamu pieaugumu 2022. gadā. Viens no raksta autoriem jau iepriekš bija norādījis, ka, viņaprāt, šis pieaugums ir tiešā cēloņsakarībā ar pēdējo gadu starptautiskās situācijas saasinājumu – Krievijas Federācijas nežēlīgās agresijas uzsākšanu pret savu kaimiņvalsti Ukrainu. Krievijas Federācijas iebrukums Ukrainā un karadarbība tās teritorijā veicināja Latvijas Republikai nelojālo personu aktivitāti, tai skaitā naidīgā satūra izplatīšanu gan interneta vidē, gan sabiedriskās vietās nesankcionētos pasākumos.⁸

Viss minētais liecina par izvēlētā temata aktualitāti. Pētāmā jautājuma aktualitāti pamato arī Publiskais pārskats par Valsts drošības dienesta darbību. Tajā Valsts drošības dienests informēja sabiedrību, ka “2022. gadā dienests uzsāka ievērojami vairāk kriminālprocesu, nekā vidēji iepriekšējos gados. Pieauguma pamatā bija noziegumi, kuru novēršana ir sarežģīta, proti, naida runas gadījumi, kas izpaudās Krievijas agresijas noliegšanā, īstenoto kara noziegumu attaisnošanā, starpetniskā naida izraisīšanā.”⁹

Raksta mērķis ir analizēt normatīvo regulējumu, kas paredz atbildību par naida noziegumiem, konstatēt iespējamās problēmas un piedāvāt tām risinājumus. Darbā izmantotas vispārīgas pētniecības metodes, piemēram, salīdzināšana un apkopojums, cēloņsakarību atklāšana, analīze un sintēze, kā arī tiesību normu interpretācijas metodes: gramatiskā, sistēmiskā, vēsturiskā un teleoloģiskā.

1. Normatīvā regulējuma vēsturiskā attīstība starpkaru periodā

Mūsdienās normatīvā regulējuma pilnvērtīgai izpētei būtu svarīgi noskaidrot tā pirmsākumus un attīstības vēsturi, un naida noziegumi nav izņēmums. Analizējot 20. gadsimta krimināltiesisko normatīvo regulējumu, autori noskaidrojuši, ka pirmās normas, kuras paredzēja atbildību par darbībām, kas ir līdzīgas “naida noziegumiem” mūsdienu izpratnē, pārsvarā bija vērstas uz reliģisko grupu aizsardzību.

Pēc Latvijas valsts dibināšanas 1918. gada 18. novembrī spēkā palikuši vairāki normatīvie akti, kas bija pieņemti Krievijas impērijas laikā. Viens no šādiem normatīvajiem aktiem bija 1903. gada 22. marta Sodu likumi. Likuma II nodaļa “Ticības aizsardzības noteikumu pārkāpšana” (no 73. panta līdz 98. pantam) iekļāva sevī normas, kas īpaši aizsargāja tieši pareizticīgos kā Krievijas impērijas dominējošās reliģiskās grupas pārstāvjus. Neapšaubāmi, ka no šodienas skatpunkta šīs normas var uzskatīt par diskriminējošām attiecībā uz pārējo reliģisko konfesiju un grupu pārstāvjiem, jo tās bija vērstas uz konkrētas ticības un konfesijas aizsardzību, nodrošinot tai privilēģētu stāvokli pār citām ticībām. Piemēram, 1903. gada 22. marta Sodu likumu 90. pants noteica: “Kas atklāti lasījis vai turējis sprediķi, runu vai sacerējumu, vai izplatījis vai atklāti izlicis sacerējumu vai notēlojumu, kas uzmusina pareizticīgos pāriet citā ticībā vai mācībā, vai sektē, ja šādi nodarījumi izdarīti, lai nogrieztu pareizticīgos no viņu ticības, sodāms ar ieslodzījumu cietoksnī uz laiku, ne ilgāku par

⁸ Treļš Ē., Mihailovs I. J. The Concept of Loyalty in Legal Regulation in the Republic of Latvia: Current Situation and Challenges. *Journal of the University of Latvia. Law*, № 16, 2023, p. 235. Pieejams: <https://doi.org/10.22364/jull.16.14> [aplūkots 15.02.2024.].

⁹ Publiskais pārskats par Valsts drošības dienesta darbību 2022. gadā. Rīga: Valsts drošības dienests, 2023, 5. lpp. Pieejams: <https://vdd.gov.lv/noderigi/2022-gada-parskats> [aplūkots 15.02.2024.].

vienu gadu, vai arestu.”¹⁰ 1903. gada 22. marta Sodu likumos lietotais termins “sekte” Latvijas enciklopēdiskās vārdnīcas skaidrojumā nozīmē “sekta”, t. i., “organizēta, autoritāra un slēgta reliģiska kopa”¹¹, bet vārds “musināt” atbilstoši Latviešu valodas vārdnīcas skaidrojumam – “mudināt uz neatļautu, prettiesisku rīcību; kūdit”¹².

Normatīvajam regulējumam attīstoties, situācija reliģisko grupu aizsardzībā ir uzlabojusies. Nozīmīgs normatīvais akts, kas paredzēja atbildību, tai skaitā par reliģiskā naida izraisīšanu, bija 1933. gada 24. aprīļa Sodu likums.¹³ Šī normatīvā akta XXVII nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret ticīgo reliģiskajām jūtām un mirušo mieru” ir nodrošināta aizliegtās atšķirīgās attieksmes nepieļaušana reliģiskās brīvības kontekstā: “Ar kriminālnormām tiek apsargāta nevis vairs pati ticība un vēl mazāk kādas privileģētas konfesijas, bet visu Latvijā likumīgi pastāvošo kultu ticīgo apziņas un jūtu brīvība”¹⁴. 1933. gada 24. aprīļa Sodu likumā ir novērojami uzlabojumi salīdzinājumā ar 1903. gada 22. marta Sodu likumiem – vēsturiskā attīstība, kas vērsta uz vairāku reliģisko grupu aizsardzību un miermīlīgo pastāvēšanu kopā.

1933. gada 24. aprīļa Sodu likuma komentāros bija arī atzīmēts, ka “demokrātiskie principi, ņemot aizsardzībā plašas iedzīvotāju aprindas, piespiež sevišķi stingri uzstāties pret sabiedrības grupu aizkaršanu”¹⁵. Šādas pieejas īstenošana norāda uz vēsturisko pāreju no indivīda tiesību aizskāruma nepieļaušanas uz grupu tiesību aizsardzību. Ja iespējama vienas konkrētas personas reliģiskās brīvības vai kādu citu ar likumu aizsargājamu interešu aizskaršana, tad šāda iespējamība pastāv arī saistībā ar iedzīvotāju grupu, mūsdienu izpratnē – sociālo grupu. Šajā pārejā ir vērojama līdzība ar mūsdienu normatīvo regulējumu un izpratni par sociālo grupu Krimināllikuma 150. panta kontekstā.

Analizējot minētās sadaļas saturu un izvietojumu, jāpiemin profesora Paula Mīnca skaidrojums, kā, normatīvajam regulējumam attīstoties, tajā tika ietverti reliģiskie jautājumi: “Kamēr runa bija par “Dievības” un “valsts” reliģijas apsardzību, šiem deliktiem ierādīja pašu cienīgāko vietu kodeksa “sevišķās” daļas sākumā. Kad formula par ticības brīvības un ticīgo reliģisko jūtu aizsardzību ņēma galīgi virsroku, šos nodarījumus sāka ievietot, piem., starp sabiedriska miera aizskārumiem.”¹⁶ Profesors Pauls Mīncis arī norādījis, ka nodaļā iekļautās normas ir vērstas nevis uz ticības kā tādas apsargāšanu, piederību kādai no konfesijām, bet cieņu pret ticīgo jūtām, brīvību no sveša fanātisma, ticīgo aizsardzību pret nogānīšanu un huligānismu. Šāds skaidrojums ļauj precīzāk izprast arī spēkā esošo normatīvo regulējumu un atbilstoši šai pieejai vērtēt Krimināllikuma 78. pantā minētās darbības, kas vērstas uz reliģiskā naida izraisīšanu.

Profesors Pauls Mīncis secināja, ka “uzbrukumi ticības brīvībai un ticīgo reliģiskām jūtām nozīmē nodarījumu, kas zināmā mērā ieņem vidus vietu starp sabiedriskām

¹⁰ 1903. gada 22. marta Sodu likumi: tulkojums ar paskaidrojumiem un motīviem par Latvijas valdības laikā izdotajiem grozījumiem. Tieslietu ministrija. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1923, 33. lpp.

¹¹ Letonika. Pieejams: <https://www.letonika.lv/groups/default.aspx?g=1&q=sekta> [aplūkots 07.03.2024.].

¹² Autoru kolektīvs. Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. [Rīga]: Avots, 2006.

¹³ 1933. gada 24. aprīļa Sodu likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem. Rīga: [Haralds Neverževskis], [2016], 100. lpp.

¹⁴ Turpat.

¹⁵ Turpat.

¹⁶ Mīncis P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Latvijas Universitāte, 1939, 197. lpp.

un privātām interesēm. Krimināltiesību izturēšanās pret šīs kategorijas noziedzīgiem nodarījumiem atrodas tiešā sakarā ar reliģijas un tiesību savstarpīgām attiecībām.”¹⁷

Sociālās grupas un pret to vērstu noziegumu pazīmes ir vērojamas vēl vienā 1933. gada 24. aprīļa Sodu likuma sadaļā – VII nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret valsts mieru” (līdzīga satura nodaļa bija iekļauta arī 1903. gada 22. marta Sodu likumos). 1933. gada 24. aprīļa Sodu likuma komentāros norādīts, ka šī nodaļa nav vērtēta pret likumpārkāpumiem, kas apdraud sabiedrisko drošību un sabiedrisko mieru, valsts iekārtas gāšanas kontekstā, bet orientēta uz iekšējo bīstamību, kas neietver valsts gāšanas apsvērumus.¹⁸

1903. gada 22. marta Sodu likumu V nodaļā “Nemieri” 125. panta otrajā daļā noteikts, ka tam, “[k]as piedalījies savienībā, zinādams, ka tā uzstādījusi par savas savienības mērķi: musināt uz naidu starp atsevišķām iedzīvotāju daļām vai šķirām, starp kārtām, vai starp darba devējiem un strādniekiem”¹⁹, kā soda mērs ir paredzēts ieslodzījums pārmācības namā vai ieslodzījums cietoksnī. Savukārt 1933. gada 24. aprīļa Sodu likuma 108. panta otrā daļa paredzēja: “Kas piedalījies apvienībā, zinādams, ka tā uzstādījusi par savas darbības mērķi: musināt uz naidu starp atsevišķām iedzīvotāju daļām, sodāms ar cietumu.”²⁰ 1903. gada 22. marta Sodu likumu 125. panta trešā daļa tika pārcelta uz 1933. gada 24. aprīļa Sodu likuma 245. pantu. 1933. gada 24. aprīļa Sodu likums iekļauj tikai atbildību par naida musināšanu starp atsevišķām sabiedrības daļām, samazinot soda apmēru. Šāds regulējums daļēji atbilst mūsdienu Krimināllikuma 150. pantā ietvertam nodarījumam, kas paredz atbildību par sociālā naida izraisīšanu.

Ņemot vērā minēto, autori secina, ka 1903. gada 22. marta Sodu likumu V nodaļā “Nemieri” un 1933. gada 22. marta Sodu likuma VII nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret valsts mieru” iekļauto noziedzīgo nodarījumu grupas objekts ir “valsts miers”, kas mūsdienās ir aizvietots ar plašāku jēdzienu – “valsts intereses”.

Analizējot situāciju kopumā, autori piebiedrojas profesora Paula Minca kādreiz izteiktai iecerei par reliģisko jūtu aizsardzību un “izvietošanu kopīgā krimināltiesību sistēmā”²¹, un piedāvā sakārtot arī naida noziegumu jomu atbilstoši laikam, sociālo un politisko notikumu kontekstā.

2. Normatīvā regulējuma vēsturiskā attīstība pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas

Atjaunojot Latvijas valstisko neatkarību, tika sāktas visas tiesību sistēmas reforma un tās harmonizācija un attīstība, balstoties uz cilvēktiesību normu un demokrātijas principu ievērošanu. Tomēr sākotnējā periodā Latvija nevarēja pilnībā atteikties no Latvijas PSR normatīvo aktu izmantošanas. Viens no šādiem normatīvajiem aktiem

¹⁷ Mincs P. Krimināltiesības. Pēc lekcijām lasītām Latv. univ. Ties. zin. fakultātē 1932./33. Augstskola Mājā. Tiesību zinātņu nodaļa, Nr. 77. [Rīga]: [Herold], [1933], 167.–168. lpp.

¹⁸ 1933. gada 24. aprīļa Sodu likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem. Rīga: [Haralds Neverževskis], [2016], 43. lpp.

¹⁹ 1903. gada 22. marta Sodu likumi: tulkojums ar paskaidrojumiem un motīviem par Latvijas valdības laikā izdotajiem grozījumiem. Tieslietu ministrija. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1923, 42. lpp.

²⁰ 1933. gada 24. aprīļa Sodu likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem. Rīga: [Haralds Neverževskis], [2016], 44. lpp.

²¹ Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Latvijas Universitāte, 1939, 197. lpp.

bija Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss, kas stājās spēkā 1961. gada 1. aprīlī. Latvijas PSR Kriminālkodeksa 69. pants “Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana” paredzēja, ka “par propagandu vai aģitāciju nolūkā musināt uz rasu vai nacionālu naidu vai nesaticību, tāpat pilsoņu tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu vai arī tiešu vai netiešu priekšrocību radīšanu pilsoņiem atkarībā no viņu rases vai nacionālās piederības – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no sešiem mēnešiem līdz trim gadiem vai ar nometinājumu uz laiku no diviem līdz pieciem gadiem”²².

Šī norma bija iekļauta Latvijas PSR Kriminālkodeksa II nodaļā “Citi valsts noziegumi”, un tādējādi noziedzīgo nodarījumu grupa apdraudēja valsts intereses – grupas objekts ir valsts intereses.²³ Latvijas PSR Kriminālkodeksa 69. pantā ietvertais noziegums no objektīvās puses izpaudās divās alternatīvās darbībās: (1) propagandā vai aģitācijā nolūkā musināt uz rasu vai nacionālu naidu vai nesaticību; un (2) pilsoņu tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu vai arī tiešu vai netiešu priekšrocību radīšanu pilsoņiem atkarībā no viņu rases vai nacionālās piederības. Pirmo mūsdienu terminoloģijā var uzskatīt par “naida runu”, bet otro – par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu. 1990. gada 1. marta grozījumi paplašināja Latvijas PSR Kriminālkodeksa 69. pantā ietverto darbību skaitu, paredzot atbildību arī par darbībām nolūkā musināt uz nacionālā goda un cieņas pazemošanu.²⁴ Panta otrajā daļā tika paredzēta atbildība par tādām pašām darbībām, ja tās saistītas ar vardarbību, krāpšanu vai draudiem, kā arī ja tās izdarījusi amatpersona, bet trešajā daļā par visu minēto darbību izdarīšanu, ja tās ir izdarījusi personu grupa vai ja šīs darbības izraisījušas cilvēku bojāeju vai citas smagas sekas.

Jāatzīmē, ka Latvijas PSR Kriminālkodeksa 69. pantā iekļautā norma reti piemērota praksē – no 1962. gada līdz 1991. gadam tiesā nonākušas 7 krimināllietas (1970. gadā – 3; 1972. gadā – 3; 1978. gadā – 1).²⁵ 1991. gada 22. augustā Latvijas PSR Kriminālkodeksam mainīja nosaukumu, tas tika nodēvēts par Latvijas kriminālkodeksu. Šī normatīvā akta 1993. gada 25. maija redakcijā nomainīja sankcijā paredzēto naudas soda apmēru, nomainot aprēķinu rubļos uz minimālajām mēnešalgām.²⁶ Šādā redakcijā šis pants bija līdz 1999. gada 1. aprīlim, kad Latvijas kriminālkodeksu aizvietoja jaunpieņemtais normatīvais akts – Krimināllikums.

Krimināllikuma sākotnējā redakcijā netika ietvertas vairākas Latvijas PSR Kriminālkodeksa 69. pantā minētās darbības, paredzot 78. panta “Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana, cilvēka tiesību ierobežošana” pirmajā daļā atbildību “par darbību, kas apzināti vērsta uz nacionālā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu, kā arī par apzinātu personas ekonomisko, politisko vai sociālo tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu vai tiešu vai netiešu priekšrocību radīšanu personai atkarībā no tās rases vai nacionālās piederības”, bet otrajā daļā – “par tādu pašu darbību, ja tā saistīta ar vardarbību, krāpšanu vai draudiem, kā arī tad, ja to izdarījusi personu grupa vai

²² Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss. Pieņemts 06.01.1961. [01.04.1961. red., zaudējis spēku 17.07.1998.].

²³ Sk. Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 37. lpp.

²⁴ Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas PSR kriminālkodeksā, Latvijas PSR kriminālprocesa kodeksā un Latvijas PSR labošanas darbu kodeksā. Pieņemts 01.03.1990. [25.03.1990. red., zaudējis spēku].

²⁵ Kamenska A., Brands Kehre I. Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 12. lpp.

²⁶ Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas kriminālkodeksā, Latvijas kriminālprocesa kodeksā un Latvijas labošanas darbu kodeksā: LV likums. Pieņemts 25.05.1993. [01.07.1993. red., zaudējis spēku].

valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks”²⁷. Varam secināt, ka jaunpieņemtajā normatīvajā aktā netiek lietots vārds “musināšana”, tas aizvietots ar vārdu “izraisīšana”. Netiek pieminētas arī darbības, kas vērstas uz nacionālā goda un cieņas pazemošanu, kā arī smagas sekas, kas saistītas ar cilvēku bojāeju vai citām darbībām, kuru rezultātā iestājas smagas sekas.

Ar 2007. gada 21. jūnija grozījumiem Krimināllikumā papildinātas 78. pantā minētās darbības, paredzot jaunu kvalificējošo apstākli – atbildību par pirmajā daļā minēto darbību, ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu.²⁸ Skaidrojot jēdzienu “automatizētu datu apstrādes sistēma”, Latvijas Republikas Augstākā tiesa norādījusi, ka “par automatizētu datu apstrādes sistēmu nav atzīstamas sadzīves elektroniskās ierīces, spēļu, biļešu, kafijas u. c. automāti, kuru galvenais uzdevums ir par samaksu sniegt konkrētai personai mantisku tiesību vai konkrētu mantu, jo to primārā funkcija nav automatizēta datu apstrāde. Datu ievadīšana automatizētu datu apstrādes sistēmā var notikt tikai tad, ja tā var ietekmēt automatizētu datu apstrādes sistēmā esošo datu apstrādes procesu. Datu ievadīšana ir normāla automatizētu datu apstrādes sistēmas datu apstrādes funkcija. Dati ir saistāmi ar simboliem, burtiem, lielumiem, kas sagatavoti apstrādei automatizētās datu apstrādes ierīcē. Automatizētu datu apstrādes sistēma datu apstrādes procesā var tikt izmantota gan kā rīks, ar kuru dati tiek ievadīti, gan kā objekts, kas glabā datus, gan arī kā medijs datu pārraidei.”²⁹

2013. gada 1. aprīlī stājās spēkā grozījumi Krimināllikumā, ar kuriem mainītas sankcijas 78. panta abās daļās un izslēgts no otrās daļas dispozīcijas vārds “krāpšana”.³⁰ Piedāvājumu izslēgt no Krimināllikuma 78. un 150. panta otrās daļas dispozīcijas vārdu “krāpšana” likumprojekta izskatīšanas trešajā lasījumā izteica deputāts A. Judins.³¹ Šis piedāvājums tika atbalstīts. Nozīmīgie grozījumi Krimināllikumā veikti 2014. gada 25. septembrī, kad Krimināllikuma 78. pantu “Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana” sadalīja trijās daļās un saturiski papildināja, 150. pants “Sociālā naida un nesaticības izraisīšana” ieguva jaunu saturu.³² Šie grozījumi veikti pēc Saeimas Juridiskās komisijas iniciatīvas.³³ Nākamie grozījumi Krimināllikuma 78. pantā veikti 2022. gada 1. janvārī, kad panta pirmās un otrās daļas sankcijā vārdi “piespiedu darbu” aizstāti ar vārdiem “probācijas uzraudzību, vai ar sabiedrisko darbu”.³⁴

²⁷ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [01.04.1999. red.].

²⁸ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 21.06.2007. [19.07.2007. red.].

²⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 27.08.2014. lēmums lietā Nr. SKK-349/2014, krimināllieta Nr. 11170037613. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/183922.pdf> [aplūkots 15.02.2024.].

³⁰ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 13.12.2012. [01.04.2013. red.].

³¹ Likumprojekts “Grozījumi Krimināllikumā” Nr. 9/Lp11. Priekšlikumi trešajam lasījumam. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/5D7F1818B708B947C2257ACD0030AF6E?OpenDocument> [aplūkots 15.02.2024.].

³² Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 25.09.2014. [29.10.2014. red.].

³³ Likumprojekts “Grozījumi Krimināllikumā” Nr. 1108/Lp11. Priekšlikumi otrajam lasījumam. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/E8DE6D3692A1CD51C2257D340033B72E?OpenDocument> [aplūkots 15.02.2024.].

³⁴ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 17.12.2020. [01.01.2022. red.].

Tikpat dinamiski pārveidots Krimināllikuma 150. pants “Personu līdztiesības pārkāpšana atkarībā no šo personu attieksmes pret reliģiju”, kas sākotnējā redakcijā paredzēja atbildību “par personu tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu, jebkuru priekšrocību radīšanu personām atkarībā no šo personu attieksmes pret reliģiju, izņemot darbību reliģisko konfesiju institūcijās, kā arī par personu reliģisko jūtu aizskaršanu vai naida celšanu sakarā ar šo personu attieksmi pret reliģiju vai ateismu”³⁵.

Ar 2007. gada 21. jūnija Krimināllikuma grozījumiem 150. pants sadalīts divās daļās, tā nosaukums mainīts uz “Reliģiskā naida celšana”, kā arī paredzēta atbildība pirmajā daļā “par personu reliģisko jūtu aizskaršanu vai naida celšanu sakarā ar šo personu attieksmi pret reliģiju vai ateismu” un otrajā daļā “par tādu pašu darbību, ja ar to radīts būtisks kaitējums vai ja tā saistīta ar vardarbību, krāpšanu vai draudiem, vai ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmējiesabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks, vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu”³⁶. Ar 2012. gada 13. decembra grozījumiem Krimināllikumā, līdzīgi kā 78. pantā, arī 150. pantā mainītas sankcijas abas daļas un no panta otrās daļas dispozīcijas izslēgts vārds “krāpšanu”.³⁷

Kā jau minēts, nozīmīgie grozījumi Krimināllikumā veikti 2014. gada 25. septembrī, kad Krimināllikuma 150. pants ieguva jaunu saturu un nosaukumu “Sociālā naida un nesaticības izraisīšana”, paredzot atbildību:

- “(1) Par darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma, vecuma, invaliditātes vai jebkuru citu pazīmju dēļ, ja ar to radīts būtisks kaitējums, – soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.
- (2) Par šā panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ja to izdarījusi valsts amatpersona vai uzņēmuma (uzņēmējiesabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks, vai personu grupa vai ja tas izdarīts, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.
- (3) Par šā panta pirmajā daļā paredzēto darbību, ja tā saistīta ar vardarbību vai draudiem vai ja to izdarījusi organizēta grupa, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz četriem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.”³⁸

Latvijas Republikas Tiesībsarga biroja 2016. gada pētījumā secināts, ka “nepastāv vienota izpratne saistībā ar Krimināllikuma 150. pantā aizsargājamo personu loku. Minētais var radīt problemātiku saistībā ar noziedzīgā nodarījuma atpazīšanu, identificēšanu, kvalificēšanu un iztiesāšanu. Noziedzīgā nodarījuma vienotas izpratnes trūkums un aizsargājamo grupu atpazīšanas problemātika var novest līdz cilvēktiesību pārkāpumam saistībā ar nepilnīgu naida runas, naida noziegumu un

³⁵ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [01.04.1999. red.].

³⁶ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 21.06.2007. [19.07.2007. red.].

³⁷ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 13.12.2012. [01.04.2013. red.].

³⁸ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 25.09.2014. [29.10.2014. red.].

naida motīva identifikāciju un izmeklēšanu”³⁹. Raksta autori secina, ka konstatētās problēmas pastāv joprojām, un šā pētījuma nobeidumā piedāvā dažus iespējamus risinājumus.

Līdzīgi kā Krimināllikuma 78. pantā, arī 150. pantā ar 2022. gada 1. janvāra grozījumiem panta otrās un trešās daļas sankcijā aizstāti vārdi “piespiedu darbu” ar vārdiem “probācijas uzraudzību, vai ar sabiedrisko darbu”⁴⁰.

Pozitīvi vērtējami grozījumi Krimināllikumā, kas veikti 2021. gada 6. jūlijā, kad likumdevējs papildināja Krimināllikuma 48. panta “Atbildību pastiprinošie apstākļi” pirmajā daļā paredzēto apstākļu uzskaitījumu, nosakot, ka par atbildību pastiprinošu var atzīt apstākli, ka “noziedzīgs nodarījums izdarīts rasistisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu vai sociālā naida dēļ”⁴¹.

Vērtējot likumdevēja darbību kopumā, autori secina, ka kaut arī tas veicis vairākus svarīgus un nepieciešamus uzlabojumus normatīvajā regulējumā, kas paredz atbildību par darbībām, kuras vērstas uz naida izraisīšanu, tomēr likumdevējam būtu vēl jārisina daži problēmjautājumi, lai uzlabotu naida noziegumu apkarošanu valstī. Viens no šādiem jautājumiem būtu saistīts ar normatīvā regulējuma turpmāko pilnveidošanu, jo analizējamo normu noziedzīga nodarījuma objekts, uzskata raksta autori, neatbilst tām interesēm, kas ir apdraudētas ar Krimināllikuma 78. un 150. pantā minētajiem nodarījumiem.

3. Naids izraisīšanas objekts noziedzīga nodarījuma sastāva izpratnē

Krimināltiesību teorijā ir nostiprināts, ka “noziedzīga nodarījuma sastāvs ir likumā paredzēto visu objektīvo un subjektīvo pazīmju kopums, kas ir nepieciešams un pietiekams, lai kaitīgu darbību vai bezdarbību atzītu par noteiktā veida noziedzīgu nodarījumu”⁴². Skaidrojot noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvās pazīmes no teorijas viedokļa, profesors U. Krastiņš norāda, ka “objektīvo pazīmju kopumā ietilpst ar Krimināllikumu aizsargātas valsts, sabiedrības, atsevišķu cilvēku grupu un indivīdu intereses, kuras apdraud noziedzīgs nodarījums. Šo pazīmju kopums ir noziedzīgā nodarījuma objekts.”⁴³ Parasti krimināltiesībās izdala vispārējo, grupas un tiešo noziedzīga nodarījuma objektu. Profesors U. Krastiņš atzīst, ka vispārējais objekts ir “kopīgs visiem nodarījumiem – tas ir visu interešu kopums, ko aizsargā Krimināllikums”⁴⁴. Definējot noziedzīga nodarījuma grupas objektu, viņš norāda, ka tas ir “tādas pašas vai vienāda veida un savstarpēji saistītas vairākas intereses, kuras

³⁹ Naids runas un naids noziegumu atpazīšanas un izmeklēšanas prakses problēmaspekti Latvijas Republikā. Rīga: Latvijas Republikas Tiesībsarga birojs, 2016, 61. lpp. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2022/07/naida_noziegumu_un_naida_runas_izmeklesana_lv_2016_1496214733.pdf [aplūkots 15.02.2024.].

⁴⁰ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 17.12.2020. [01.01.2022. red.].

⁴¹ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 06.07.2021. [05.08.2021. red.].

⁴² Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I–VIII2 nodaļa). Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 40. lpp.

⁴³ Turpat, 42. lpp.

⁴⁴ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 60. lpp.

apdraud vesela noziedzīgo nodarījumu grupa⁴⁵. Savukārt noziedzīga nodarījuma tiešais objekts ir “tās intereses, ko apdraud konkrēta veida noziedzīgs nodarījums”⁴⁶.

Krimināllikuma 78. pants ir iekļauts IX nodaļā “Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds”. Nodaļas nosaukumā ietverti noziedzīgo nodarījumu objekti ir dažādi. Krimināltiesību teorijā ir nostiprināts, ka noziegumi pret cilvēci apdraud civiliedzīvotāju dzīvību, veselību, personisko brīvību un citas cilvēka pamattiesības un pamatbrīvības; noziegumi pret mieru apdraud valsts, sabiedrības un atsevišķu personu tiesības uz mieru; kara noziegumi apdraud kara likumos un paražās reglamentēto noteikumu ievērošanu, kā arī humanitāro tiesību aizsargāto personu intereses; genocīds apdraud atsevišķu cilvēku grupu eksistences intereses. Skaidrojot Krimināllikuma 78. pantā paredzēto noziedzīga nodarījuma objektu, profesore V. Liholaja norāda, ka šis nodarījums “apdraud vienlīdzīgas attieksmes principu personas pamattiesību un pamatbrīvību īstenošanā, personu tiesības uz cieņu, drošību, fizisko un psiholoģisko neaizskaramību”⁴⁷. Svarīgi atzīmēt profesores norādi, ka viens no Krimināllikuma 78. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu objektiem ir personas pamattiesības un pamatbrīvības.

Vairāki tiesību piemērotāji bija norādījuši uz to, ka Krimināllikuma 78. pants saturiski iziet ārpus kopējā grupas objekta un ka pantu, kas paredz atbildību par darbību, kura vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, būtu jāapvieno ar Krimināllikuma 150. pantu un jaunizveidotais pants jāiekļauj Krimināllikuma X nodaļā “Noziegumi pret valsti” vai XIV nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām”, vai kādā citā nodaļā pēc likumdevēja ieskatiem.⁴⁸ Viens no raksta autoriem, analizējot šo jautājumu vairāk nekā desmit gadus, jau iepriekš vairākkārt norādījis, ka “sociālā naida un nesaticības izraisīšana ir valsts drošības apdraudējums”⁴⁹ un ka naida un nesaticības izraisīšana pret kādu no valstī dzīvojošām grupām ir apdraudējums valsts drošībai.⁵⁰

Krimināllikuma 150. pants ir iekļauts XIV nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām”. Šis nodaļas grupas objekts ir cilvēka pamattiesības un pamatbrīvības. Krimināllikuma 150. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma objekts ir sabiedrībā pastāvošo grupu sociālā vienlīdzība.

Personu grupa kā cilvēktiesību subjekts figurē vairāku zinātnieku pētījumos. Piemēram, analizējot Latvijas Republikas Satversmes VIII nodaļas “Cilvēka pamattiesības” normas, tiesību zinātnieks J. Rudevskis raksta, ka “pamattiesības bauda personas, kas pieder pie noteiktām sociālām grupām (bet neatkarīgi no valstspiederības). Tās galvenokārt ir sociālekonomiskas tiesības: (a) darbinieku tiesības uz atbilstošu

⁴⁵ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 37. lpp.

⁴⁶ Turpat, 39. lpp.

⁴⁷ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX–XVII nodaļa). Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2022, 52. lpp.

⁴⁸ Sk., piem., Kamenska A., Treļš Ē. Naida noziegumi: prakse un problēmas. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2017, 63. lpp. Pieejams: https://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/01/03/2018/LV_brosura_internetam.pdf [aplūkots 15.01.2024.].

⁴⁹ Treļš Ē. Kriminālatbildības par sociālā naida un nesaticības izraisīšanu teorētiskās un praktiskās problēmas. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, Nr. 4, 2015, 24. lpp. Pieejams: <https://journals.rta.lv/index.php/ACJ/article/download/4360/4345/6314> [aplūkots 15.01.2024.].

⁵⁰ Treļš Ē., Krutova Ē. International situation as a barometer of hate crimes. In: Criminalistics and forensic expertology: science, studies, practice – 19. Vilnius, Brno: Forensic Science Centre of Lithuania, Criminalists association of Lithuania, 2023, p. 110.

darba samaksu, uz brīvdienām un atvaļinājumu (107. pants); (b) strādājošo tiesības uz koplīgumu un streiku (108. pants); (c) nelabvēlīgos sociālekonomiskos apstākļos esošu cilvēku tiesības uz sociālo nodrošinājumu (109. pants); (d) bērnu invalīdu, bāreņu un varmācības upuru tiesības uz valsts aizsardzību (110. pants); (e) mazākumtautībām piederīgu personu tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību (114. pants).”⁵¹ Cits tiesību zinātnieks E. Levits, analizējot Latvijas Republikas Satversmes 91. pantu, atzīmē, ka “diskriminācijas aizliegums var attiekties ne tikai uz fizisku personu, bet – ja tas pēc attiecīgā kritērija būtības ir iespējams – arī uz juridisku personu un personu apvienību vai grupu bez juridiskas personas statusa [..], piemēram, diskriminācijas aizliegums reliģiskās pārliecības dēļ attiecas arī uz (reģistrētu vai neregistrētu) baznīcu vai draudzi vai politiskās pārliecības dēļ – arī uz politisku partiju, apvienību vai grupu”⁵².

Viens no raksta autoriem, jau iepriekš analizējot Krimināllikuma 150. pantā nepieminētās grupas, kuras likumdevējs bija atzīmējis, norādot, ka kriminālatbildība ir paredzēta par darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas “jebkuru citu pazīmju dēļ”, secināja, ka papildus šajā pantā noteiktajiem kritērijiem par nodarījuma sastāvam atbilstošu var uzskaitīt arī naida vai nesaticības izraisīšanu saistībā ar “piederību pie seksuālās minoritātes – lesbišu, geju, biseksuāļu vai transseksuāļu [LGBT] grupas; piederību pie patvēruma meklētāju grupas; piederību pie bēgļu grupas; piederību pie grupas, kuru veido personas ar alternatīvo statusu; piederību pie bezpajumtnieku grupas un citām sociāli neaizsargātām grupām”⁵³. Jāatzīmē, ka patvēruma meklētājus, bēgļus un personas ar alternatīvo statusu nevajadzētu jaukt ar migrantiem un viesstrādniekiem. Migranti izvēlas pārcelties uz jaunu dzīvesvietu nevis tāpēc, ka viņiem tieši draudētu vajāšana vai nāve, bet lai uzlabotu savu dzīves līmeni – atrodot darbu, atkalapvienojoties ar ģimeni vai citu iemeslu dēļ. Atšķirībā no bēgļiem, kuri nevar droši atgriezties mājās, migrantiem un viesstrādniekiem nav šķēršļu atgriezties dzimtenē. Policijas redzeslokā nonāk arī citu sociālo grupu pārstāvji, kuriem ir nepieciešama īpaša aizsardzība un dažreiz arī policijas palīdzība: reliģisko grupu pārstāvji, LGBT+ personas, bezpajumtnieki un citu mazāk aizsargāto sabiedrības grupu pārstāvji.⁵⁴

Kā jau minēts, Krimināllikuma 78. pants ir iekļauts IX nodaļā “Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds”, bet 150. pants – XIV nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām”. Atšķiras arī soda sankcijas par šiem nodarījumiem, kaut arī pantu dispozīcijās ir daudz līdzīgā. Normatīvā

⁵¹ Rudevskis J. 89. Valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Grām. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa: Cilvēka pamattiesības. R. Baloža red. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 26. lpp.

⁵² Levits E. Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Grām. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa: Cilvēka pamattiesības. R. Baloža red. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 104. lpp.

⁵³ Treļš Ē. Apdraudētās sociālās grupas lietās par sociālā naida un nesaticības izraisīšanu. Grām.: Latvijas Republikas Satversmei – 95. Latvijas Universitātes 75. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 313. lpp. Pieejams: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Jur-konf-75_2017_Latv-Rep-Satv-95.pdf [aplūkots 15.02.2024.].

⁵⁴ Treļš Ē. Improving policing in a multicultural society in the Republic of Latvia: theoretical legal aspects. Socrates. Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls, Nr. 1 (25), 2023, 21. lpp. Pieejams: <https://doi.org/10.25143/socr.25.2023.1.18-25> [aplūkots 15.02.2024.].

regulējuma piemērošanas praksē analizētas situācijas, kad nodarījuma kvalifikācija bija jāmaina par labu vienam vai otram pantam, piešķirot noteicošo lomu katram vārdam, kas tika izmantots naidīgā komentārā. Viens no šā raksta autoriem min piemēru, kad par reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu interneta vidē “pret musulmaņu bēgļiem bargākais no paredzētajiem sodiem būs brīvības atņemšana uz laiku līdz pieciem gadiem, bet par līdzīga rakstura darbību pret bēgļiem (nenorādot reliģisko piederību) kā pret sociālo grupu – uz laiku līdz trim gadiem”, un pamatoti secina, ka “minēto noziedzīgo nodarījumu raksturs un radītais kaitējums [...] ir līdzīgs, un būtu lietderīgi noteikt arī vienādus sodus par šiem nodarījumiem”.⁵⁵

Normatīvā regulējuma attīstības perspektīvas raksta autori saskata abu pantu – Krimināllikuma 78. un 150. panta – apvienošanā un jaunizveidotā panta iekļaušanā Krimināllikuma X nodaļā “Noziegumi pret valsti”. Autori uzskata, ka minētā priekšlikuma īstenošana atrisinās vairākas problēmsituācijas, kas varētu būt saistītas ar nodarījumu kļūdaino kvalifikāciju, atšķirīgu attieksmi saturiski līdzīgās situācijās, nepamatoto kriminālprocesu pārsūtīšanu no vienas iestādes otrai un ar vairākām citām problēmām, bet galvenais – ļaus uzsvērt, ka naida un nesaticības izraisīšana pret kādu no valstī dzīvojošām grupām ir apdraudējums valsts drošībai kopumā.

Kopsavilkums

1. Analizējot normatīvo regulējumu, kas paredzēja atbildību par naida izraisīšanu Latvijā dažādos laika posmos, raksta autori secina, ka laika gaitā šis regulējums ir uzlabots. Pirmie svarīgie uzlabojumi normatīvajā regulējumā starpkaru periodā bija 1933. gada 24. aprīlī, kad Soda likums nomainīja 1903. gada 22. marta Sodu likumus.
2. 1903. gada 22. marta Sodu likumu V nodaļā “Nemieri” un 1933. gada 22. marta Sodu likuma VII nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret valsts mieru” iekļauto noziedzīgo nodarījumu grupas objekts ir “valsts miers”, kas mūsdienu izpratnē ir “valsts intereses”.
3. Latvijas Kriminālkodeksa 69. pants “Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana” bija iekļauts II nodaļā “Citi valsts noziegumi”, kurā iekļauto noziedzīgo nodarījumu grupas objekts ir valsts intereses.
4. Kopš Krimināllikuma spēkā stāšanās 78. pants “Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana” ir iekļauts IX nodaļā “Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds”. Raksta autori uzskata, ka Krimināllikuma 78. pants saturiski iziet ārpus kopējā grupas objekta.
5. Grozījumi Krimināllikumā, kas tika veikti 2014. gada 25. septembrī, piešķīra Krimināllikuma 150. pantam jaunu saturu un nosaukumu “Sociālā naida un nesaticības izraisīšana”. Krimināllikuma 150. pants ir iekļauts XIV nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām”. Šis nodaļas grupas objekts ir cilvēka pamattiesības un pamatbrīvības.

⁵⁵ Treļš Ē. Normatīvā regulējuma problēmjautājumi lietās par naida izraisīšanu. Jurista Vārds, Nr. 25 (1239), 2022, 22. lpp.

6. Naida vai nesaticības izraisīšana pret sociālo grupu vai tās pārstāvi apdraud sabiedrībā pastāvošo grupu sociālo vienlīdzību. Savukārt apdraudējums kādai no sabiedrībā pastāvošām sociālām grupām ir apdraudējums valstij kopumā. Līdz ar to šādam noziedzīgam nodarījumam jābūt ietvertam Krimināllikuma X nodaļā “Noziegumi pret valsti”.
7. Autori uzskata, ka būtu lietderīgi izdarīt Krimināllikumā šādus grozījumus:
 - 7.1. Izslēgt 78. pantu.
 - 7.2. Papildināt X nodaļu “Noziegumi pret valsti” ar 95.³ pantu šādā redakcijā:

“95.³ pants. Naida noziegumi

 - (1) Par naida noziegumiem, tas ir, par darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu pret sociālo grupu vai tās pārstāvi, atkarībā no personas dzimuma, vecuma, invaliditātes, rases, nacionālās, etniskās vai reliģiskās piederības vai jebkuru citu pazīmju dēļ, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar probācijas uzraudzību, vai ar sabiedrisko darbu, vai ar naudas sodu.
 - (2) Par tādu pašu darbību, ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar probācijas uzraudzību, vai ar sabiedrisko darbu, vai ar naudas sodu.
 - (3) Par šā panta pirmajā daļā paredzēto darbību, ja tā saistīta ar vardarbību vai draudiem vai ja to izdarījusi organizēta grupa, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās.”
- 7.3. Izslēgt 150. pantu.